

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

BOLALARNING FAOLIYAT JARAYONIDAGI MULOQOTNING INTERAKTIV XUSUSIYATLARI

Jizzax davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Eshbekova Gulbahor

maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Qudratova Maqsuda

Annoatsiya: Ushbu maqola muloqot masalalari haqida bo'lib aynan maktabgacha yoshdagi bolalarning ushbu jarayondagi muloqotining interaktiv xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, muloqot, nutq, tarbiya, noverbal muloqot

Hozirgi kunga qadar mamlakatimizda har tomonlama yetuk, ma'naviyatli barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgan zamonaviy Maktabgacha ta'lim tashkilotini tashkil qilish bo'yicha juda ko'p chora tadbirlar amalga oshirilib kelmoqda. Xususan: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2017 yil 9 -sentabrda qabul qilingan PQ-3261-sonli Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risidagi qarorida "Maktabgacha yoshdagi bolaga singdirilgan bilim va qadriyatlar uning butun kelgusidagi hayotini belgilab berishi sababli maktabgacha ta'lim uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega" ekanligi aytib o'tilgan.

Bolalar muloqot jarayonida so'zlardan tashqari, ya'ni verbal vositalardan tashqari turli xil harakatlardan, qiliqlardan holatlardan, kulgu, ohanglar va boshqalardan ham foydalanadilar. Qiliqlar, mimika, ohanglar, to'xtashlar (pauza), hissiy holatlar, kulgu, yig'i, ko'z qarashlar, yuz ifodalari va boshqalar o'zaro muloqotning nutqsiz vositalari bo'lib, ular muloqot jarayonini yanada kuchaytirib, uni to'ldiradi, ba'zan esa nutqli muloqotning o'rnini bosadi, bunday vositalarni noverbal vositalar deyiladi.

Muloqotning noverbal vositalarining milliy hamda xududiy xususiyatlari borligini ham alohida ta'kidlab o'tmoq lozim. Masalan, o'zbek xalqining muloqot jarayoni boy, o'zaro munosabatlarining bevosita xarakteri unda shunday vositalarning ko'proq ishlatilishi bilan bog'liq. Bolalarning o'z yig'isi bilan onasiga o'z his-kechinmalari hamda xohishlarini bildirishlari ham bolalarning yosh xususiyatlariga bog'liq.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Olimlarning aniqlashlaricha, bolalarni odatdagiday orqama-ketin o`qtazib o`qitgandan ko`ra, ularni yuzma-yuz o`tkazib davra qurib o`qitgan ma`qul emish, chunki bunday sharoitda o`quvchilarda ham javobgarlik hissi yuqoriroq bo`lar ekan hamda emotsiyalar almashinishgani uchun ham guruhdagi psixologik vaziyat ijobiy bo`lib, bolalarning predmetga va bir-birlariga munosabatlari ancha yaxshi bo`lar ekan. Maktabgacha ta`lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda muloqotning barcha vositalariga, ayniqsa, nutqqa e`tibor berish kerak. Bolalarni ilk yoshlik chog`laridanoq nutq madaniyatiga o`rgatish, nutqlarini o`stirish choralarini ko`rish zarur. Pedagog esa shunday nutq madaniyatiga ega bo`lishi kerakki, u avvalo uning faoliyatini to`g`ri tashkil etishni ta`minlasin, qolaversa, bolalarda nutqning o`shiga imkoniyat bersin.

Muloqotning interaktiv xususiyati bolalarning muloqot jarayonida birgalikdagi faoliyatda bir-birlariga amaliy jihatdan bevosita ta`sir etishlarini ta`minlaydi. Shu tufayli odamlar hamkorlikda ishlash, bir-birlariga yordam berish, bir-birlaridan o`rganish, harakatlar muvofiqligiga erishish kabi qator qobiliyatlarini namoyon etishlari mumkin. Shu tufayli o`qituvchi bola shaxsiga maqsadga yo`nalgan holda ta`sir ko`rsatishi mumkin. Aslini olganda, har qanday muloqot, agar u bema`ni, maqsadsiz, quruq gaplardan iborat bo`lmasa, doimo muloqotga kirishuvchilarning xulq-atvorlarini, ularning ustanovkalarini o`zgartirish imkoniyatiga ega.

Jamiyat miqyosida oladigan bo`lsak, odamlarning turli sharoitlarda o`zlarini tutishlari, xulq-atvorlarining boshqarilishi ma`lum psixologik qonuniyatlarga bog`liqligini ko`rish mumkin. Bunga sabab jamiyatda qabul qilingan turli normalar, qonun-qoidalaridir. Chunki, o`zaro muloqot va o`zaro ta`sir jarayonlarida shunday hatti-harakatlar obrazlari kishilar ongiga singib boradiki, ularni har bir kishi norma sifatida qabul qiladi. Masalan, o`smir bola, umuman yoshlar jamoat joylarida kattalarga o`rin bo`shatib berishlari kerakligi ham xulq-atvorning bir normasi. Shu normaga amal qilish yoki qilmaslik ijtimoiy nazorat tizimi orqali boshqariladi. Shuning uchun ham muloqotga kirishgan kishilar doimo o`z xulq-atvorlarini, qolaversa, o`zgalarning xulq-atvorini nazorat qilib, harakatlarda bir-birlariga moslashadilar. Lekin gohida shaxsdagi rollarning ko`p bo`lishi rollarning ziddiyatiga olib kelishi mumkin. Masalan, maktabgacha ta`lim tarbiyachisining o`zi o`qitayotgan guruhda farzandi bo`lsa, mashg`ulot paytida shunday ziddiyatni boshdan kechirishi mumkin, ya`ni bir vaqtning o`zida ham ota yoki ona, ham tarbiyachi rolini bajarishga majbur bo`ladi. Turli rollarni bajarayotgan shaxslarning o`zaro muloqotlari kutishlar tizimi orqali boshqariladi. Masalan, xohlaydimi yoki xohlamaydimi, o`qituvchidan ma`lum harakatlarni kutishadiki, ular o`qituvchi

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

roliga zid bo'lmashligi kerak. O'z rollariga mos harakat qilgan, doimo me'yor mezonida ish tutgan kishining harakatlari odobli harakatlar deb ataladi. Masalan, tarbiyachining odobi, o'z kasbini ustasi ekanligi, bolalar qalbini tushuna olishi, ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ish tutishi uning odobga ega ekanligining belgisidir. Odobsiz odam esa buning aksidir. Demak, o'zaro muloqot jarayonida bir odam ikkinchi odamga psixologik ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir ikkala tomondan ham anglanishi yoki anglanmasligi mumkin. Ya'ni, ba'zan biz nima uchun bir shaxsning bizga naqadar kuchli ta'sirga ega ekanligini, boshqa biri esa, aksincha, hech qanday ta'sir kuchiga ega emasligini tushunib yetmaymiz. Bu esa pedagogikada muhim muammodir. Har bir pedagogning o'z ta'sir uslublari va ta'sir kuchi bo'ladi. Tarbiyachi shaxsining bolalarga ta'siri quyidagi eksperimentda juda yaqqol kuzatilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotining tayyorlov guruhi anchagina o'yinchoqlar berib, shularning ichida faqat bittasiga, qizil yog'och o'yinchoqqa tegmaslik aytilgan. Bolalar yolg'iz qoldirilib, harakatlari pinxona kuzatilgan. Juda ko'p bolalar taqiqlangan o'yinchoqqa baribir tegishgan. Eksperimentning ikkinchi seriyasida esa endi barcha uyinchoqqa tegish mumkin-u, faqat qizil qutichaning qopqog'ini ochish mumkin emas, deb aytilgan. Shu quticha tepasiga esa shu bolalarning o'qituvchisi surati ilib qo'yishgan. Bu seriyada birinchisiga qaraganda "ta'qiqni buzuvchilar" soni keskin kamaygan. Demak, bu narsa tarbiyachi shaxsining bola harakatlariga ta'sirini yaqqol isbotlab turibdi. Xulosa qilib aytganda bolalarning muloqot jarayondagi barcha harakatlarini tarbiyachi tomonidan to'ldirilib, korreksiyanishi lozim.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari
2. Takomillashtirilgan 'Ilk qadam' o'quv dasturi.
3. Teplov B.M. psixologiya va individual farqlar psixofiziologiyasi: tanlangan psixologik ishlar - m.: amaliy psixologiya instituti. voronej: npo "modek", 1998.
4. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi davlat standarti VM qaror.2020
5. Eshbekova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarga yozishni o'rgatish vazifasini amalga oshirishda o'yinlardan foydalanish. journal of innovations in social sciences.: 01 | Jan - 2023 ISSN: 2181- Volume: 03 Issue 2594
6. Eshbekova G. Bolalarni maktabga tayyorlashning yozishga o'rgatish bosqichida psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olish masalasi.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

7. Eshbekova G. Tarbiyachining ma'naviy qiyofasi hamda kasbiy mahoratining bolalar bilan muloqotni tashkil etish shakllariga ta'siri. Journal of innovations